

Verso

Irodalomtörténeti folyóirat

Verso
Irodalomtörténeti folyóirat
2018/2

Szakmai védnökök
Bartók István
Jankovits László
Nagy Imre

A szerkesztőbizottság tagjai
Balázs-Hajdu Péter
Bozsoki Petra
Laczkó András
Milbacher Róbert
Pálffy Eszter
Pap Balázs

Tördelőszerkesztő
Pap Balázs

Borító
Simor Kamilla

Az idegen nyelvű rezümék nyelvi lektora
Maczelka Csaba

ISSN 2630-8479

Felelős kiadó
a PTE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Klasszikus Irodalomtörténeti
és Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének vezetője
(7624 Pécs, Ifjúság u. 6.)

szerk@versofolyoirat.hu

EFOP-3.4.3-16-2016-00005

Korszerű egyetem a modern városban: Értékközpontúság,
nyitottság és befogadó szemlélet egy 21. századi felsőoktatási modellben

TARTALOM

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

BOGNÁR PÉTER	
Alfabetizáció a késő középkori, kora újkori Magyarországon	7
GESZTELYI HERMINA	
Mit keres a szoknya az asztalon?	
Bethlen Kata fogarasi adományainak elemzése.....	23
SZABÓ-REZNEK ESZTER	
K. Papp Miklós és egy értelmiségi hálózat	
A kulturális elit alakulása és működése a 19. század végi Erdélyben	35

KRITIKAI LAPOK

SZOLNOKI ANNA	
A filológia piacán: kettő lett, maradhat?	
(<i>Kazinczy Ferenc művei, Költemények I-II.</i> , s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 2018.)	49
FARKAS EVELIN	
Karakterkörkép	
(KUCSERKA Zsófia, <i>Könyvbe vésett jellemek: A szereplői karakter Kemény Zsigmondnál és a 19. századi magyar regényben</i> , Bp., Ráció, 2017.)	61
ZSEMBERY BORBÁLA	
A „Jókai-küldetés”, avagy mi legyen Jókai Mórral?	
(<i>A kispróza nagymestere: Tanulmányok Jókai Mór novellisztikájáról</i> , szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Balatonfüred, Balatonfüred Városáért Közalapítvány, 2018.)	67

HASZNOS MULATSÁGOK

BALÁZS-HAJDU PÉTER	
Balassi Bálint ekhós versei és a közköltészeti hagyomány	75

FILLÉRTÁR

KÖLCSEY FERENC	
Rövid Laistroma a' Debreczeni Grammatika' hibás állításainak	91
KÖLCSEY FERENC	
Rövid Lajstromok, a' Cons[i]liarius]. Aranka György Grammat[i]kai]. hibáinak, az Erdélyi Társaság' Első Kötetében.....	101
ONDER CSABA	
Két Kölcsey-kézirat a nyelvújítási harcok időszakából.....	105

Zsembery Borbála

A „Jókai-küldetés”, avagy mi legyen Jókai Mórral?

(*A kispróza nagymestere: Tanulmányok Jókai Mór novellisztikájáról*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Balatonfüred, Balatonfüred Városáért Közalapítvány, 2018.)

A kispróza nagymestere: Tanulmányok Jókai Mór novellisztikájáról című tanulmánykötet a Jókai-kutatás nagyjából egy évtizede tartó reneszánszának legújabb terméke. 2016 decemberében „... az én gyöngye oldalam” Jókai Mór novellisztikája – a poétikai, retorikai, narratológiai eljárások és az irodalmi kommunikáció, valamint az irodalmi nyilvánosság terének konfigurációi tükrében címen tartottak konferenciát Balatonfüreden, ahol a már ismert kutatók mellett a fiatal kutatógeneráció is képviseltette magát. A tudományos tanácskozás annak a sorozatnak a része, amely 2004-ben Révkomáromban indult azzal a céllal, hogy elősegítse a Jókai-kutatás megújítását, fórumot teremtsen a Jókai-művek (újra)olvasásának.

Az utóbbi években e törekvések mellé megjelent még egy, megkerülhetetlennek látszó szempont: a Jókai-szövegek közoktatásban betöltött helyének átgondolása, újraértelmezése. A sorozat előző, 2015-ben megjelent kötete igen határozottan szerepet vállal a nemcsak a magyartanárok és irodalomtudósok, de laikusok kedélyét is felborzoló diskurzusban, amely elsősorban az online média különböző felületein artikulálódott, sőt artikulálódik a mai napig, és tétje nem más, mint a Jókai-szövegek helye a kötelező olvasmányok listáján.

A 2015-ös tanulmánykötet¹ előszavában a szerkesztők elsősorban a Jókai-szövegek aktualitása mellett érvelnek: „Jókai legkülönfélébb fajtájú szövegei hasonló háttérhelyzetben születtek, mint amelyet a ma embere a mediális robbanás, a képek »forradalma« és a művelődés korábbi rendjeinek az átalakulása közepette átél vagy elszenved. [...] ha ma újraolvassuk a Jókai-szövegeket, saját világunk, mai életünk kérdéseit láthatjuk viszont bennük.”² Az utóbbi állítás elsőre kicsit talán erősnek tűnhet, hiszen éppen Jókai az, akinek a regényeit sokan szeretnék levenni a kötelező olvasmányok listájáról, pont azért, mert elavultnak, ma már „semmitmondónak” tűnnek, főleg a fiatalabb korosztály számára. Az *Előszó* szerzői ezzel is számot vetnek: Manfred Fuhrmannra hivatkozva³ arra hívják fel a figyelmet, hogy nagyszükség

1 „...író leszek, semmi más...”: *Irodalmi élet, irodalmiság és öntükröző eljárások a Jókai-szövegekben*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Balatonfüred, Balatonfüred Városáért Közalapítvány, 2015.

2 Uo., 7.

3 Manfred FUHRMANN, *Klasszikusok kommentárral? A klasszikus német irodalom magyarázásának szükségességéről*, ford. DEJCSICS Konrád = *Metafilológia 1, Szöveg – variáns – kommentár*, szerk. DÉRI Balázs, KELEMEN Pál, KRUPP József, TAMÁS Ábel, Bp., Ráció, 2011, 435–459.

lenne a Jókai-szövegek „korszerű” kommentálására. Valóban jól nyomon követhető az a tendencia, ami kiszorítaná a 19. századi regényeket a közoktatásból, vagy legalábbis törölné őket a kötelező olvasmányok listájáról. A téma az utóbbi években elég nagy médiafigyelmet kapott, többek között a hazai PISA-felmérések kedvezőtlen eredményei miatt. Számos cikk érvel amellet, hogy ennek oka többek között a kötelező olvasmányokban rejlik: a diákokat legkisebb koruktól fogva olyan művek olvasására kényszerítik, amiket nem értenek, nem érthetnek a társadalom szerkezetében, a nyelvben, a műveltség struktúrájában végbement változások miatt. A kötet ebből kiindulva a Jókai-szövegek „megmentését” tűzi ki egyik legfontosabb céljául: „A következő, és roppant komoly kihívást jelentő feladat [...], [hogy] Jókai megmenthető legyen a következő olvasó-generációk számára.”⁴

E célkitűzés egyenes folytatásának tekinthető az idén megjelent kötet, amely kifejezetten Jókai rövidpróza szövegeivel foglalkozik, a témaválasztást két irányból is indokolva. Az *Előszó* egyfelől hivatkozik a Jókai-korpusz rövidpróza elemei körül egy ideje körvonalazódó érdeklődésre (elsősorban Szilágyi Márton tanulmányára)⁵, másfelől egy gyakorlati szempontot is kiemel: a szerkesztők koncepciója szerint a novellák vagy kisregények már csak terjedelmüknél fogva is könnyebben használhatóak a közoktatásban. „A közoktatásban, de a egyetemi képzésben is óriási problémát jelent, hogy a nagyregények kínálata mellett nem áll rendelkezésünkre olyan kispróza alternatíva, amely elősegítené a fiatalabb generáció bevezetését Jókai műveinek a világába.”⁶ Nem valószínű, hogy pusztán a terjedelem redukálásával áttörő sikereket lehet elérni a mai tizenévesek körében, de egészen biztos, hogy kevésbé elrettentő egy húsz-harminc oldalas szöveg, mint egy többkötetes nagyregény. Hasonló megfontolásokból a legújabb tankönyvek például úlszövegrészletekkel dolgoznak, szemérmetlenül kiválogatva a legizgalmasabb részeket, abban a reményben, hogy ez majd az egész könyv elolvasására csábítja a tanulóifjúságot.

A *kispróza nagymestere* februári bemutatójának címe is igen beszédes volt, egyértelműen az „értékmentés” jegyében határozva meg a kötetet. A *Mentsük meg Jókait!* *Mentsük meg Jókait?* címen meghirdetett rendezvény nemcsak a könyvet mutatták be, hanem egy kerekasztal-beszélgetés során a szervezők megpróbálták létrehozni, jelen idejűvé tenni azt a vitát, amely az online térben jó ideje a Jókai-életmű közoktatásban és ezzel összefüggésben (?) a kánonban betöltött szerepe körül zajlik. A beszélgetés során volt, aki Jókai száműzése mellett érvelt, míg a kötet szerkesztői sokkal inkább kompromisszumkész álláspontot képviseltek a rövidebb szövegek előtérbe helyezésével.

A Jókai-próza körülipolémiaira adott válaszként a tanulmánykötetszerzői, szerkesztői idén először a tudományos munka mellett szépirodalmi kötettel is jelentkez-

4 „...író leszek, semmi más...” i. m., 8.

5 SZILÁGYI Márton, *Jókai, a pályakezdő novellista* = „író leszek, semmi más...”: *Irodalmi élet, irodalmiság és öntükröző eljárások a Jókai-szövegekben*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Balatonfüred, Balatonfüred Városáért Közalapítvány, 2015, 32–39.

6 *Előszó* = *A kispróza nagymestere: Tanulmányok Jókai Mór novellisztikájáról*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Balatonfüred, Balatonfüred Városáért Közalapítvány, 2018, 12.

tek: a tanulmányok megírása mellett „fontos szempont volt az is, hogy a mai olvasót megszólító, az élményszerű újraolvasás értelmében könnye (bbe) naktualizálható írásokat gyűjtsenek egy csokorba”.⁷ Így született meg a *Balaton völégényei*, amely azokat a Jókai-műveket tartalmazza, amelyeket a tanulmányok részletesen tárgyalnak. Az olvasó ezáltal párhuzamosan olvashatja a szöveget az értelmezésekkel, ezért még könnyebben dialógusba léphet a tanulmányok szerzőivel. A kötet utószava hangsúlyosan megszólítja a középiskolaitanárakat is: „A tanácskozás olyan szövegekrehívja fel a egyetemi hallgatók, a középiskolai magyartanárokat és kollégák és diákjaik figyelmét, amelyek alkalmasak lehetnek arra is, hogy a fiatalabb olvasók számára megnyissák az élményszerű Jókai-olvasás előtt az utat.”⁸ A tanulmánykötetet és a szépirodalmi válogatást a lábjegyzetek is összekötik, ugyanis a tanulmányok jegyzeteiben mindig megtaláljuk a kísérőkiadvány vonatkozó oldalszámát is. A *Balaton völégényeit* ráadásul online is elérhetjük a *Tempevölgy* folyóirat honlapján, ahonnan akár le is tölthetjük saját számítógépünkre.

A kötet nyitó tanulmányában Hansági Ágnes foglalja össze és egyben alapozza meg azt az elviekérfelvetést, amely szinte az összes írásban felmerül, hol kisebb, hol nagyobb hangsúllyal; nevezetesen: mit értünk pontosan novella alatt? Még pontosabban: mit értünk novella alatt a Jókai-korpuszon belül? Szajbély Mihály monográfiaja⁹ óta többen is felhívták a figyelmet arra, hogy a Jókai-szövegek műfaji meghatározása korántsem egyértelmű, főleg az állandó határeltolódások miatt, ami sok esetben a megjelenés formájával van összefüggésben. Jókai művei már a szerző életében is olyan sok kiadást értek meg, hogy elkerülhetetlen a kontextusok folytonos változása és ebből adódóan a különböző műfajvariánsok létrejötte.

Fried István és VADERNA Gábor tanulmányai szintén kifejezetten a novella műfajával és az életművön belüli alakváltozásaival foglalkoznak. Fried értelmezésében (Friedrich Schlegel nyomán) a novella egy „anekdotikus »mag« vagy »alap« elbeszéléssé formálása”¹⁰ során jön létre. Ebből kiindulva levezethetőnek tűnik egy tipológia, amely segíthet rendszerezni a mai napig valóban meglehetősen kaotikus Jókai-novellakorpuszt. VADERNA Gábor *A kétszarvú ember* műfajiságának problematizálásán keresztül mutatja meg, hogy „Jókai esetében meglehetősen félrevezető a szerzői intencióból kiindulni, hiszen szövegeinek alakulása már születésüktől fogva kitett annak a média technológiai környezetnek, amelyben megjelentek”.¹¹ Ennek következménye értelmezésében, hogy a Jókai-művek rendszeresen műfajta váltanak az egyes közlések során, ez pedig nemcsak a kritikai kiadás szerkesztőinek dolgát nehezíti meg, de az értelmezőket is komoly kihívás elé állítja.

Ehhez kapcsolódik Török Lajos tanulmánya is, aki szintén a Jókai-szövegek státuszváltásait vizsgálja. Az egész kötet egyik fontos konklúziójaként emelhetjük ki

7 Uo.

8 *A Balaton völégényei: Válogatott elbeszélések*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Balatonfüred, Balatonfüred Városáért Közalapítvány, 2017, 469.

9 SZAJBÉLY Mihály, *Jókai Mór*, Pozsony, Kalligram, 2010.

10 FRIED István, *Jókai Mór novellatípusaihoz = A kispróza nagymestere... i. m.*, 92–114, 94.

11 VADERNA Gábor, *Erdély – Identitás – Jókai = Uo.*, 114–142, 118.

Török azon megállapítását a korai Jókai-novellákra vonatkozóan, melyszerint a zok kétféle, egymástól igen különböző módon közelíthetők meg: „[...] nem mindegy, hogy azokat különböző szempontok szerint rendszerezésre váró szövegalkalmaznak tekintjük, vagy azon klasszifikációs és strukturális javaslatok szerint (is) olvassuk őket, amelyeket Jókai maga bocsát olvasói rendelkezésére elbeszéléseinek kötetkiadásaiiban vagy a kiadásokhoz írt kommentárjaiban”.¹² Török arra is felhívja a figyelmet, hogy a Jókai-novellák egyébként sem túl nagy recepciójában kevesen fordítanak figyelmet az adott mű kiadástörténetének egészére, pedig ennek komoly interpretációs jelentősége lehet.

Szajbély Mihály a cultural studies diszciplínájának Jókai életművére vonatkozatható szempontjait kívánja érvényesíteni annak érdekében, hogy megválaszolhatóvá váljon az a kérdés, „hogymilyen helyet foglal el kora tömegkultúrájában, illetve melyek azok a jellegzetességei, amelyek ezt a helyet biztosítják számára”.¹³ A populáris és a magas regiszter egymáshoz való viszonyának vizsgálata már jó ideje Szajbély kutatásainak homlokterében van: ebben a szövegben is a kettő egymásra hatását vizsgálja. Nem lehet eléggé hangsúlyozni Szajbély meglátásának a jelentőségét, hiszen Jókai számos műve a maga korában egyértelműen a szórakoztató irodalom kategóriájába tartozott, ráadásul szándékolta – ez pedig más megvilágításba helyezheti a kortárs recepció egyes visszatérő elemeit, illetve újabb utakat nyit(hat) meg napjaink Jókai-kutatása előtt. Tarjányi Eszter tanulmánya (*Akópé-novella mint a populáris kultúra alapköve*), amely a *Lenci fráter*t elemzi tüzetesen, egyértelműen meg is fogalmazza ezt a lehetséges és igen produktív nézőpont-eltolódást: „A népszerűségre nagyobb hangsúlyt helyező kánon-formálódás pedig Jókai életművének megítélésében okozhat jelentős átrendeződéseket.”¹⁴

Kapcsolódva a szerkesztőknek az *Előszó*ban megfogalmazott elköteleződéséhez, a populáris regiszter vizsgálata Jókai-n túl is sürgető szükségnek tűnik, tekintve, hogy szorosan kötődik az olvasóvá nevelés problémájához. Tévhit ugyanis, hogy a mai középiskolások nem olvasnak; azzal kéne csak tisztában lenni, hogy mit és miért olvasnak. A magas és populáris irodalom éles elválasztása, sőt szembeállítását nem biztos, hogy teljesen megalapozott tétel, és egészen biztos, hogy nem visz közelebb a probléma megoldásához.

A kötet további tanulmányai is mind olyan szempontokat kínálnak fel, amelyek egyszerre működtetik a tudományos diskurzust és nyújtanak lehetőséget a közoktatásban felmerülő kérdések pontosabb megfogalmazására. Eisemann György a sakkjáték és a nyelv saussure-i analógiájára épít, Hajdu Péter a novella műfajának és a történelem elbeszélhetőségének lehetőségeit mérlegeli, Szilágyi Márton Jókai társadalmi és politikai életre vonatkozó reflexióit vizsgálja, Hermann Zoltán a karácsonyi novellákat elemzi, Surányi Beáta az önmagukra reflektáló Jókai-szövegekkel foglalkozik, Rózsafalvy Zsuzsanna Tarrakanoff Anna alakját követi végig az életműben, Kovács Gábor bahtyini interpretációját adja Jókai novelláinak. Üdítően friss néző-

12 TÖRÖK Lajos, *A miniszter félrelép, Uo.*, 142–161, 144.

13 SZAJBÉLY Mihály, *Bohóc a falon, Uo.*, 49–82, 51.

14 TARJÁNYI Eszter, *A kópé-novella mint a populáris kultúra alapköve, Uo.*, 193–206, 193.

pontot kínálnak Kiss A. Kriszta és Steinmacher Kornélia Nóra szövegei, akik Jókai nőképeivel foglalkoznak, megállapítva, hogy Jókai sok szempontból érzékenyebb kortársainál a társadalmi különbségekre.

A kispróza nagymestere végeredményben minden szempontból sikeres vállalkozás. A tanulmányok szerzői szinte kivétel nélkül valóban olyan szövegeket választottak, melyeken jól bemutatható egy-egy kurrens, továbbgondolásra érdemes elméleti probléma, nem tévesztve szem elől a választott Jókai-művek olvashatóságát sem. A kötet egyszerre kellően heterogén ahhoz, hogy valóban széles perspektívát kínáljon, mégsem veszti el fókuszát (mit lehet kezdeni a Jókai-szövegekkel 2018-ban?), így kellően homogén, nem széttagolt. Ha minden igaz, idén újra esedékes a kétévente megszervezett tudományos tanácskozás – bízunk benne, hogy hasonló színvonalú előadásokkal, szövegekkel.